

GROUND AND PROCEDURES FOR DIVORCE IN CHINESE LAW OF THE LATE QING DYNASTY AND IN CONTEMPORARY PRC LAW – A COMPARATIVE ANALYSIS

PRZESŁANKI I TRYBY ROZWODU W CHIŃSKIM PRAWIE SCHYŁKOWEGO OKRESU PANOWANIA DYNASTII QING I WE WSPÓŁCZESNYM PRAWIE CHRL – ANALIZA KOMPARATYSTYCZNA

Dominik Michoński^{A,E,F}

Department of Comparative Civil Law, University of Warsaw, Poland
Katedra Prawa Cywilnego Porównawczego, Uniwersytet Warszawski, Polska

Michoński, D. (2025). Grounds and Procedures for Divorce in Chinese Law of the Late Qing Dynasty and in Contemporary PRC Law – A Comparative Analysis / Przesłanki i tryby rozwodu w chińskim prawie schyłkowego okresu panowania dynastii Qing i we współczesnym prawie ChRL – analiza komparatystyczna. *Social Dissertations / Rozprawy Społeczne*, 19(1), 435-447. <https://doi.org/10.29316/rs/215419>

Authors' contribution /
Wkład autorów:

- A. Study design /
Zaplanowanie badań
- B. Data collection /
Zebranie danych
- C. Data analysis /
Dane – analiza
i statystyki
- D. Data interpretation /
Interpretacja danych
- E. Preparation of manu-
script /
Przygotowanie artykułu
- F. Literature analysis /
Wyszukiwanie i analiza
literatury
- G. Funds collection /
Zebranie funduszy

Tables / Tabele: 0
Figures / Ryciny: 0
References / Literatura: 39
Submitted / Otrzymano:
2025-10-08
Accepted / Zaakceptowano:
2025-12-15

Abstract: The aim of this paper is to present the grounds and procedures for the dissolution of marriage in Chinese law during the late imperial period and in contemporary times.

Material and methods: The study is based on Chinese legal scholarship, monographs and works devoted to traditional Chinese law, as well as normative texts (statutes) and the case law of the courts of the People's Republic of China. The historical-legal, formal-dogmatic and comparative methods were applied.

Results: The analysis has led to the conclusion that the grounds and procedures for divorce in late imperial law differed significantly from contemporary solutions. The rights and interests protected by law were also distinct.

Conclusions: The analysis has led to the conclusion that the grounds and procedures for divorce in late imperial law differed significantly from contemporary solutions. The rights and interests protected by law were also distinct.

Keywords: Chinese law, family law, divorce

Streszczenie: Celem pracy jest przedstawienie przesłanek i trybów rozwiązania małżeństwa w prawie chińskim schyłkowego okresu panowania dynastii Qing i współcześnie.

Materiał i metody: Opracowanie przygotowano na podstawie piśmiennictwa doktryny chińskiej, monografii i opracowań poświęconych tradycyjnemu prawu chińskiemu, a także tekstów normatywnych (ustaw) i orzecznictwa sądów Chińskiej Republiki Ludowej. Wykorzystano metody historycznoprawną, formalno-dogmatyczną i prawnoporównawczą.

Wyniki: Przeprowadzona analiza doprowadziła do wniosków, że przesłanki i tryby rozwodu w prawie okresu cesarskiego w sposób istotny różniły się od rozwiązań współczesnych. Ochronie podlegały też odmienne prawa i interesy stron.

Wnioski: Przeprowadzona analiza doprowadziła do wniosków, że przesłanki i tryby rozwodu w prawie okresu cesarskiego w sposób istotny różniły się od rozwiązań współczesnych. Ochronie podlegały też odmienne prawa i interesy stron.

Słowa kluczowe: prawo chińskie, prawo rodzinne, rozwód

Adres korespondencyjny: Dominik Michoński, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa, Polska; email: dmichonski93@yahoo.com ORCID: 0000-0002-2826-6244

Copyright: © 2025 Dominik Michoński

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0).

Wprowadzenie

Chińskie prawo rodzinne jest dziedziną, która nie cieszy się szerokim zainteresowaniem nauki polskiej (zob. Łągiewska, Łukasiewicz, 2020). Jest to spowodowane licznymi trudnościami metodologicznymi, językowymi i bibliograficznymi wiążącymi się z prowadzeniem badań w tym zakresie. Analiza formalno-dogmatyczna norm chińskiego prawa rodzinnego może nie przynieść zadowalających rezultatów, jeśli badacz nie posiada informacji na temat kontekstu społecznego i historycznego ich obowiązywania i stosowania. Pewne utrwalone zwyczaje i praktyki społeczne, które wykształciły się w okresie cesarskim, takie jak aranżacja małżeństw¹, czy też zapłata rekompensat za żonę, w dalszym ciągu oddziałują bowiem na praktykę prawną ChRL. Z drugiej strony, nadmierna koncentracja na tych kontekstach obowiązywania norm prawa rodzinnego niesie ryzyko pominięcia istotnych elementów aktualnych rozwiązań. Równie niepożądane byłoby formułowanie nieuprawnionych tez dotyczących podobieństw między instytucjami prawnymi, które funkcjonowały w odmiennych warunkach społeczno-politycznych.

Okres cesarstwa w Chinach obejmuje ponad dwa tysiące lat (221 r. p.n.e. – 1911 r. n.e.). Ze względu na rozległy obszar geograficzny oddziaływania kultury chińskiej oraz jej znaczną ciągłość skonstruowanie uniwersalnego modelu normatywnego chińskiej instytucji małżeństwa okresu cesarskiego wiąże się z istotnymi trudnościami teoretycznymi. Mimo to w literaturze podjęto próby zarysowania podstawowych cech tradycyjnego² modelu rodziny chińskiej, tj. rodziny wiejskiej sprzed XX w., a więc ze schyłkowego okresu panowania mandżurskiej dynastii Qing. Podobne podejście metodologiczne zastosowano w niniejszym opracowaniu.

Pozwoli to na ustalenie cech konstrukcyjnych modelu normatywnego instytucji rozvodu w prawie tradycyjnym, w którym znaczącą rolę odgrywały normy zwyczajowe. Analiza normatywnego modelu instytucji rozvodu w prawie okresu republikańskiego nie mieści się w ramach niniejszego opracowania z uwagi na to, że w latach 1911-1949 przeprowadzano reformy zmierzające do ograniczenia roli norm zwyczajowych i tradycyjnych wartości konfucjańskich. Efektem końcowym tych działań jest Kodeks Cywilny ChRL, uchwalony w 2020 r., którego przepisy zostaną poddane analizie w drugiej części opracowania.

Celem pracy nie jest prześledzenie historycznej ewolucji instytucji rozvodu w prawie chińskim, co byłoby również niemożliwe ze względu na przyjęte ramy objętościowe opracowania. Jest nim natomiast zidentyfikowanie i scharakteryzowanie norm prywatnoprawnych regulujących instytucję rozvodu w prawie schyłkowego okresu panowania dynastii Qing, a następnie odniesienie ich do aktualnie obowiązujących rozwiązań w tym zakresie. Pozwoli to udzielić odpowiedzi na pytanie o przydatność znajomości kontekstu kulturowego obowiązywania norm prawnych dla pracy badawczej prawnika-komparatysty zajmującego się współczesnym chińskim prawem rodzinnym, a także zbadać, czy tradycyjny model rozvodu oddziałuje na prawo współczesne.

Aby nakreślony cel osiągnąć konieczne jest przedstawienie przesłanek i trybów rozvodu w prawie schyłkowego okresu panowania dynastii Qing i we współczesnym prawie chińskim. Na tej podstawie zostaną zidentyfikowane cechy podstawowe tradycyjnego i współczesnego modelu rozvodu, a także prawa i interesy podlegające ochronie prawnej w przypadku rozwiązania małżeństwa.

¹ Zob. szerzej: Xu, Whyte, 1990, s. 709-722, Ji, Lin, Liu, Kang, 2024, s. 252-270.

² Określenie „tradycyjny” użyte zostało w znaczeniu zaproponowanym przez H. D. R. Bakera i odnosi się do rodzin wiejskich przed XX w. (Baker, 1979, s. xi).

Przesłanki i tryb rozwodu w prawie schyłkowego okresu panowania dynastii Qing

Jak wskazuje się w literaturze, w chińskim prawie tradycyjnym zwyczaj odgrywał istotniejszą rolę dla regulacji stosunków prywatnoprawnych niż prawo stanowione (Scogin, 1994). Stanowił on podstawę rozstrzygnięć uznawanych przez aparat administracyjny, wydawanych przez organy ciała o charakterze wspólnotowym, np. organizacji klanowych czy kupieckich, tworzących zręby starożytnego chińskiego systemu prawa prywatnego. W tym kontekście wskazuje się, że dychotomiczny podział na normy prawne i normy zwyczajowe nie przystaje do specyfiki prawa chińskiego, ponieważ zwyczaje lokalne stanowiły podstawę rozstrzygnięć obowiązujących w systemie prawnym. Brak było wyraźnego rozróżnienia między prawem stanowionym a zwyczajem (Brierley, David, 1985; Menski, 2006).

W okresie panowania dynastii Qing nie uchwalono odrębnego kodeksu prawa rodzinnego. Co do zasady stosunki prywatnoprawne między członkami rodziny pozostawały poza zakresem normowania państwowego i poddane były regulacji zwyczajowej. W art. 101-117 Kodeksu Qing (*Da Qing Lü Li* 大清律例) uregulowano przede wszystkim prawnokarne aspekty funkcjonowania rodziny, w tym skutki naruszenia norm zwyczajowych³. Wiele kwestii podstawowych, np. przesłanki zawarcia małżeństwa, czy przesłanki i tryby rozwodu, nie podlegało kompleksowej regulacji ustawowej (Y. Wang, 1992, J. Zhang, 2014).

W chińskim prawie schyłkowego okresu panowania dynastii Qing (przed 1911 r.) wyróżniano cztery tryby uzyskania rozwodu: rozwód na podstawie jednej z siedmiu przesłanek (*qi chu* 七出; dosł. „siedem wyjść”), rozwód z powodu zerwania więzi małżeńskiej (*yijue* 义绝), rozwód za porozumieniem (*xieli* 协离) oraz rozwód urzędowy (*chengsu lihun* 呈诉离婚). Pierwszy z nich wymagał spełnienia jednej z siedmiu przesłanek dotyczących wyłącznie żon. Rozwód był dopuszczalny, jeśli żona nie urodziła męskiego potomka (*wu zi* 无子) lub gdy nie wypełniała obowiązków wobec teściów (*bushi jiugu* 不事舅姑). Trzecią przesłanką było „gadulstwo” (*koushe* 口舌), tj. psucie relacji wewnątrzrodzinnych poprzez narzekanie, rozpowszechnianie plotek i informacji nieprawdziwych. Rozwód dopuszczano także w razie wystąpienia u żony ciężkiej choroby (*e’ji* 恶疾). Podstawą rozwodową była również rozwiązłość małżonki (*yinluan* 淫乱), zagrażająca czystości krwi rodu. Mąż mógł ponadto żądać rozwodu, jeżeli żona dopuściła się kradzieży (*daoqie* 盗窃), tzn. uszczupliła majątek rodziny męża z korzyścią dla siebie lub dla swej rodziny biologicznej. Ostatnią z siedmiu przesłanek rozwodowych była zazdrość (*jidu* 嫉妒), tj. niepoprawne relacje z pozostałymi partnerkami męża, zakłócające harmonię rodzinną. Naruszenie więzi emocjonalnej między małżonkami nie stanowiło przesłanki rozwiązania małżeństwa. Małżeństwo uważano za zawarte na mocy porozumienia zstępnych obojga małżonków (Wolf, Huang, 1980), którym przysługiwało tzw. prawo aranżacji małżeństwa (*zhuhunquan* 主婚权). Relacje emocjonalne między małżonkami były prawnie irrelewantne.

W ramach analizy powyższy katalog podstaw rozwodowych można podzielić na kilka podgrup⁴. Po pierwsze, okoliczności dotyczące stanu zdrowia małżonki, tj. jej bezpłodność lub poważna choroba. Pierwsze schorzenie uniemożliwiało wywiązanie się z obowiązku przedłużenia rodu, wywodzonego z konfucjańskiej cnoty *xiao* (*xiao* 孝)⁵. Cnota ta wyznaczała wzorzec zachowania dziecka wobec rodzica, zgodnie z którym dziecko było winne rodzicowi posłuszeństwo, szacunek i opiekę

³ Zob. szerzej: Zawadzki, 2014, s. 159 i nast. Kodeks Wielkiej Dynastii Qing został przetłumaczony na język angielski, przepisy prawne dotyczące małżeństwa zob.: Jones, 1994, s. 123-135.

⁴ Klasyfikacja autorska.

⁵ Pojęcie to bywa tłumaczone na język polski jako „nabożność synowska”. Zaproponowano także odmienne, nienacechowane religijnie tłumaczenie, tj. „cześć i służba rodzicom” (Tylkowski, 2016, s. 121). Alternatywnym podejściem translatorskim jest posługiwanie się terminem *xiao* bez jego tłumaczenia na język polski (Pejda, 2019, s. 125).

za życia oraz zrytualizowane wyrazy czci po jego śmierci (Bodde, Morris, 1967). Z cnoty *xiao* wynikały określone powinności, m.in. obowiązek przedłużenia rodu, obowiązek zapewnienia godnego pochówku rodzicom czy też nakaz szacunku dla swego ciała jako otrzymanego od rodziców (Baker, 1979). Ciężka choroba czyniła zaś niedopuszczalnym uczestnictwo kobiety w czynnościach rytualnych związanych z kultem przodków męża.

Druga grupa kryteriów dotyczyła zachowań małżonki, które były niezgodne z normami społecznymi. Obejmowała psucie relacji wewnątrzrodzinnych, niepoprawne relacje z teściami⁶ czy z pozostałymi partnerkami męża. Wyróżnienie kryteriów dotyczących niepoprawnych relacji z teściami oraz innymi członkami rodziny wskazuje, że kobiety podejmowały próby ochrony swych interesów poprzez wywieranie nacisków na męża oraz innych członków rodziny. Odrębnie skategoryzować należy rozwiązłość i kradzież, które wiązały się z odpowiedzialnością karną.

Siedem przesłanek służyło przede wszystkim ochronie interesów rodu męża dotyczących sfer prokreacji, kultu religijnego i kultywowania harmonii rodzinnej. To mąż był uprawniony do żądania rozwodu, a wszystkie okoliczności uzasadniające rozwiązanie małżeństwa dotyczyły wyłącznie żony. Choć katalog przesłanek może wydawać się szeroki, w istocie zawężał on właściwie nieograniczone uprawnienia rozwodowe męża⁷. Zgodnie ze wskazanymi kryteriami mąż mógł uzyskać rozwód jedynie w przypadku istnienia bezpośredniego zagrożenia interesów reprodukcyjnych lub majątkowych rodu (Wang, Yang, 2006). W razie niespełnienia jednej z siedmiu przesłanek *qi chu* małżonki często uciekały z gospodarstwa domowego męża (Pan, 2012). Separacja małżonków z tej przyczyny nie stanowiła jednak podstawy rozwiązania małżeństwa.

W celu ochrony interesów kobiet ustanowiono trzy dodatkowe warunki ograniczające dopuszczalność uzyskania rozwodu (*san bu qu* 三不去). Po pierwsze, nie dopuszczano rozwodu, jeśli wskutek śmierci rodziców biologicznych żona nie miałaby miejsca zamieszkania po rozwiązaniu małżeństwa na wniosek męża (*you suoqu wu suogui* 有所娶无所归). Ochronie podlegało zatem prawo żony do lokalu mieszkalnego. Po drugie, mąż nie mógł żądać rozwodu, jeśli żona dochowała trzyletniego okresu żałoby po śmierci jego rodziców (*yu geng sannian sang* 与更三年丧). Po trzecie, rozwód był niedopuszczalny w razie znacznego wzbogacenia się męża po zawarciu małżeństwa (*qian pinjian hou fugui* 前贫贱后富贵).

Przesłanki zaliczane do *san bu qu* miały charakter słusznościowy. Wykluczały one dopuszczalność realizacji uprawnień rozwodowych męża, jeśli prowadziłoby to do pokrzywdzenia byłej małżonki. Ich celem było zawężenie zakresu uprawnień męża z uwagi na istnienie okoliczności szczególnych. Żona uzyskiwała zatem dodatkową ochronę, jeśli zachowała się w sposób zgodny ze wskazaniami etycznymi dotyczącymi wypełniania obowiązków żałobnych. Utrzymanie małżeństwa było także uzasadnione, jeżeli po zawarciu małżeństwa doszło do istotnej zmiany okoliczności, która uniemożliwiała powrót kobiety do rodziny biologicznej bądź przywrócenie stanu sprzed zawarcia małżeństwa. W przypadku niektórych czynów wypełniających znamiona jednej z siedmiu przesłanek rozwodowych (np. niewierności, pobicia teściów) dodatkowe ograniczenia nie znajdowały zastosowania, a mąż uzyskiwał możliwość sprzedaży żony lub jej ukarania (Jamieson, 1921). Normy prawne wykazywały zatem silną podbudowę aksjologiczną. W art. 116 Kodeksu Qing określono w sposób szczegółowy kary cielesne (liczbę uderzeń ciężkim kijem bambusowym), które groziły za przeprowadzenie rozwodu z naruszeniem powyższych zasad, tj. w przypadku niezajścia

⁶ Przesłankę dotyczącą niepoprawnych relacji żony z teściami interpretowano szeroko. Do przeprowadzenia rozwodu wystarczyło, że teściowie nie darzyli synowej sympatią. Skoro małżeństwo zawierano z woli rodziców i zgodnie z ich wyborem, mieli oni w tym przypadku również decydujący wpływ na jego rozwiązanie (Qu, 1965, s. 121).

⁷ W praktyce mąż miał prawo nakazać żonie opuszczenie gospodarstwa domowego pod każdym pretekstem, a następnie, w wyniku zaskarżenia do magistratu, decyzja ta podlegała kontroli administracyjnej (zob. Wang, 1992, s. 305-306).

jednej ze wskazanych siedmiu przesłanek pozytywnych lub pomimo zajścia jednej z trzech przesłanek negatywnych przeprowadzenia rozwodu. Aspekty prawnokarne rozwodu nie mieszczą się w ramach niniejszego opracowania.

Rozwód z powodu zerwania więzi małżeńskiej (*yijue* 义绝) znajdował zastosowanie w trzech przypadkach, w których naruszeniu ulegała więź zaufania między rodzinami małżonków, powstała wskutek zawarcia małżeństwa (Delporte, 2003). Po pierwsze, w razie popełnienia przez jednego z małżonków wobec członka rodu współmałżonka przestępstwa pobicia ze skutkiem śmiertelnym. Po drugie, wobec odbycia przez jednego z małżonków stosunku płciowego z jednym z najbliższych krewnych współmałżonka (Qu, 1965). Po trzecie, jeśli żona usiłowała zabić męża. Instytucja *yijue* chroniła interesy rodu, a małżonkowie mieli obowiązek uzyskania zgody zwierzchnika rodziny lub kolektywnej starszyny rodu (*jiazhang* 家长) na rozwód w tym trybie (Wang, Yang, 2006).

Trzeci tryb postępowania (*xieli* 协议) był możliwy do przeprowadzenia w przypadku istnienia zgodnej woli małżonków rozwiązania małżeństwa. Wykazuje on funkcjonalne podobieństwo do współczesnej instytucji rozwodu za porozumieniem stron. Czwarty tryb rozwodu miał charakter administracyjny i polegał na skierowaniu żądania rozwodu do urzędnika (*chengsu lihun* 呈诉离婚). Tryb ten służył ochronie interesów żony, która w określonych okolicznościach zyskiwała prawo rozwiązania małżeństwa. Jako przykład okoliczności uzasadniającej rozwiązanie małżeństwa w tym trybie wskazać można ciągłą nieobecność męża w gospodarstwie domowym przez okres trzech lat (Wang, Yang, 2006). *Chengsu lihun* odpowiada zatem w pewnym stopniu współczesnej instytucji uznania za zmarłego. Przed upływem terminu trzyletniego żona miała prawo żądać od lokalnego magistratu wydania specjalnego zaświadczenia zezwalającego na ponowne zamążpójście. Po upływie trzech lat małżonka zyskiwała możliwość zawarcia kolejnego małżeństwa bez konieczności uzyskania stosownego zaświadczenia (Jamieson, 1921). W praktyce rozwody przeprowadzano w Chinach cesarskich niezwykle rzadko (Baker, 1979).

Podsumowując powyższe rozważania, można wskazać trzy główne cechy modelu rozwodu w prawie tradycyjnym. Po pierwsze, był on sprzeczny z zasadą równouprawnienia małżonków i przyznawał szersze uprawnienia rozwodowe mężowi. Po drugie, mimo przyznania małżonkom możliwości rozwiązania małżeństwa za porozumieniem, ich autonomia woli w tej sprawie podlegała ograniczeniom, ponieważ wymagano uzyskania zgody zwierzchnika rodu na rozwód. Po trzecie, prawo okresu cesarskiego przewidywało rozbudowane mechanizmy ochrony interesów rodu męża, co służyło wzmocnieniu trwałości małżeństwa. Interesy żony podlegały ochronie tylko w szczególnych przypadkach, uzasadnionych względami słuszności.

Przesłanki i tryb rozwodu w prawie Chińskiej Republiki Ludowej

W świetle Kodeksu cywilnego Chińskiej Republiki Ludowej⁸ (k.c.ch.) małżeństwo może zostać rozwiązane w trybie administracyjnym, za porozumieniem stron (*xiayi lihun* 协议离婚), albo w trybie sądowym (*susong lihun* 诉讼离婚), na wniosek jednej ze stron⁹. Przesłankami rozwodu w trybie

⁸ Zob. tekst ustawy – Kodeks cywilny Chińskiej Republiki Ludowej z 28 maja 2020 r. w języku chińskim, dostępny online w Systemie Informacji Prawnej Chińskiej Republiki Ludowej pod adresem: <https://flk.npc.gov.cn/detail2.html?ZmY4MDgwO-DE3MjlkMWVmZTAxNzI5ZDUwYjVjNTAwYmY%3D> (data dostępu: 7.10.2025).

⁹ Zgodnie ze statystykami Ministerstwa Spraw Obywatelskich ChRL za rok 2021 w trybie administracyjnym przeprowadzono 2 839 000 rozwodów, o 34,6 proc. mniej niż w roku poprzednim. W trybie sądowym rozwiązano zaś 698 000 małżeństw. Zob. Biuletyn statystyczny rozwoju spraw obywatelskich za rok 2021 – (2021 *nian minzheng shiye fazhan tongji gongbao* 2021年民政事业发展统计公报) w języku chińskim, dostępny online pod adresem: <https://www.mca.gov.cn/images3/www2017/file/202208/2021mzsyfztjgb.pdf> (data dostępu: 7.10.2025 r.).

administracyjnym są: dobrowolne zawarcie porozumienia rozwodowego (*lihun xieyi shu* 离婚协议书) w formie pisemnej pod rygorem nieważności, a następnie osobiste złożenie do organu rejestracyjnego wniosku o rejestrację rozwodu przez małżonków (pkt 13 Rozporządzenia Rady Państwa ChRL o rejestracji małżeństw, dalej: r.o.r.m.)¹⁰. Centralne znaczenie w trybie administracyjnym przypisano porozumieniu stron w sprawie rozwodu, którego treść kontrolowana jest przez władzę publiczną.

Minimalne wymagania dotyczące treści porozumienia rozwodowego zostały *expressis verbis* uregulowane w k.c.ch. Porozumienie powinno obejmować zgodne oświadczenia woli stron o dobrowolnym zamiarze rozwiązania małżeństwa oraz uzgodnienia dotyczące pieczy nad dziećmi, podziału majątku wspólnego i odpowiedzialności za długi wspólne (art. 1076 k.c.ch.). Kwestie te są kluczowe dla zapewnienia ochrony praw i interesów dzieci oraz wierzycieli małżonków. Rolą organu rejestracyjnego jest zbadanie, czy małżonkowie osiągnęli porozumienie dotyczące powyższych kwestii, a także czy rozwód następuje w wyniku ich dobrowolnej decyzji (pkt 16 r.o.r.m.). Autonomia woli małżonków podlega zatem ochronie.

Od chwili wpłynięcia wniosku rozwodowego do organu rejestracyjnego biegnie 30-dniowy termin, w którym każde z małżonków może wycofać wniosek o rejestrację rozwodu (art. 1077 k.c.ch.). Okres ten nazywany jest w literaturze chińskiej mianem „okresu namysłu” (*lengjingqi* 冷静期; dosł. „czas na uspokojenie”)¹¹. Służy on, z jednej strony, przemyśleniu decyzji o rozwodzie i ogranicza ryzyko rozwiązania małżeństwa w sposób pochopny i nieprzemyślany. Z drugiej strony, w trakcie trwania okresu namysłu istnieje szansa, że małżonkowie pogodzą się i uznają, że będą kontynuowali życie. Podczas tego okresu organ rejestracyjny może zatem, w zależności od potrzeb, zapewnić stronom wsparcie psychologiczne lub wszcząć mediację (pkt 17 r.o.r.m. 2025)¹². Są to instrumenty prawne służące łagodzeniu konfliktów między małżonkami i zwiększające szanse na polubowne załatwienie sprawy.

W terminie 30 dni od zakończenia okresu namysłu strony powinny ponownie stawić się w urzędzie rejestracyjnym, w którym złożyły wniosek o dokonanie rejestracji rozwodu oraz złożyć wniosek o wydanie zaświadczenia rozwodowego (*lihun zheng* 离婚证) (pkt 16 r.o.r.m. 2025). W razie braku powtórnego stawiennictwa w określonym terminie, pierwotny wniosek rozwodowy uważa się za odwołany (*chahui* 撤回; pkt 16 r.o.r.m. 2025). Małżeństwo ustaje z chwilą rejestracji rozwodu (*wancheng lihun dengji* 完成离婚登记), a więc z chwilą wydania zaświadczeń rozwodowych.

W trybie administracyjnym rozwodu istotną rolę pełnią instrumenty prawne służące ochronie autonomii woli małżonków. Małżeństwo może zostać rozwiązane tylko wskutek dobrowolnego porozumienia męża i żony, na mocy którego określają oni najistotniejsze skutki rozwodu. W decyzję małżonków o zawarciu porozumienia nie może ingerować jakakolwiek osoba trzecia, a jej dobrowolność stwierdza organ rejestracyjny. Treść porozumienia podlega kontroli państwowej w zakresie niezbędnym dla zapewnienia ochrony praw i interesów dzieci oraz wierzycieli małżonków. Rola organu rejestracyjnego polega na kontroli spełnienia przesłanek ustawowych, a nie na wyrażeniu zgody na rozwód. Dodatkową gwarancję trwałości małżeństwa, a jednocześnie szansę na pojednanie małżonków, stwarza obligatoryjny okres namysłu.

Sądowego rozwiązania małżeństwa dokonuje się na żądanie jednego z małżonków. W odróżnieniu od trybu administracyjnego, zgodna wola stron nie jest przesłanką orzeczenia rozwodu (zob. Lu, Zhu,

¹⁰ Zob. rozporządzenie Rady Państwa ChRL o rejestracji małżeństw nr 804 z 6 kwietnia 2025 r., dostępne online w języku chińskim pod adresem: https://www.gov.cn/zhengce/content/202504/content_7017751.htm (data dostępu: 7.10.2025 r.).

¹¹ Analogicznie jest on nazywany w doktrynie polskiej, mimo że w prawie polskim nie obowiązuje (zob. Wybraniec, 2025, s. 219-247).

¹² Postulat wprowadzenia procedury mediacyjnej zgłosił: Lu, 2024, s. 429.

2023, s. 123-141). Charakterystyczna dla prawa chińskiego, podobnie jak dla innych systemów prawnych państw azjatyckich, jest preferencja dla rozwiązywania sporów na drodze polubownej. Przed wytoczeniem powództwa rozwodowego istnieje możliwość podjęcia wstępnej mediacji, prowadzonej przez właściwy ludowy komitet mediacyjny (*renmin tiaojie weiyuanhui* 人民调解委员会)¹³. Mediację organizowaną przez ludowy komitet mediacyjny należy odróżnić od mediacji sądowej, prowadzonej już po wytoczeniu powództwa rozwodowego (art. 1079 k.c.ch.). Sąd jest obowiązany podjąć próbę mediacyjną, przy czym udział stron ma charakter dobrowolny (*ziyuan* 自愿; art. 96 Ustawy o postępowaniu cywilnym Chińskiej Republiki Ludowej, dalej: u.o.p.c.)¹⁴. W trakcie mediacji małżonkowie mogą dojść do porozumienia w sprawie rozwodu i zawrzeć stosowną ugodę, której postanowienia podlegają kontroli sądowej w zakresie zgodności z prawem. Niepowodzenie próby mediacyjnej (*tiaojie wuxiao* 调解无效) stanowi jedną z przesłanek orzeczenia rozwodu (art. 102 u.o.p.c.).

Podstawowym kryterium orzeczenia rozwodu jest stwierdzenie rozpadu więzi uczuciowej (*ganqing polie* 感情破裂) między małżonkami. Termin ten nie został zdefiniowany w k.c.ch. ani w najnowszym orzecznictwie Najwyższego Sądu Ludowego Chińskiej Republiki Ludowej (dalej: NSL). Jak wskazano, kryterium to nie było także wyróżniane w prawie schyłkowego okresu panowania dynastii Qing. Wykształciło się ono w praktyce orzeczniczej w latach 50. XX w., a do prawa małżeńskiego zostało włączone w latach 80. XX w. (Huang, 2010). Należy je odczytywać jako wyraz poszerzenia autonomii woli małżonków w sprawach małżeństwa. W art. 1079 k.c.ch. wskazano jedynie przykładowe kategorie okoliczności uzasadniających stwierdzenie rozpadu więzi emocjonalnej i orzeczenie rozwodu (zob. Li, 2023, s. 4899-4904). Katalog przesłanek rozwodowych został ukształtowany w następujący sposób:

- a) bigamia,
- b) stosowanie przemocy w rodzinie, znęcanie się lub zaniechanie opieki nad domownikiem,
- c) hazard, narkomania lub inne nałogi trwające mimo wielokrotnych upomnień (*lū jiao* 屡教)¹⁵,
- d) separacja trwająca co najmniej dwa lata, wywołana rozpadem więzi uczuciowej,
- e) inne okoliczności prowadzące do rozpadu więzi uczuciowej.

Z literalnej wykładni art. 1079 k.c.ch. wynika, że wystąpienie zawinionego naruszenia obowiązków małżeńskich nie jest wystarczające do orzeczenia rozwodu, jeśli nie prowadzi do rozpadu więzi uczuciowej. Przyznanie tej więzi nadrzędnego znaczenia odczytywać można jako wyraz poszanowania ustawodawcy dla autonomii woli małżonków. Z drugiej strony, więź uczuciowa (duchowa) stanowi tylko jeden z elementów relacji małżeńskich, obok więzi materialnej czy fizycznej. Uzależnienie orzeczenia rozwodu od stwierdzenia rozpadu więzi emocjonalnej nie w pełni odpowiada realiom współczesnych stosunków małżeńskich. Obowiązujący katalog przesłanek rozwodowych jest krytykowany ze względu na trudności wiążące się z wykazaniem, że dana okoliczność doprowadziła do rozpadu więzi uczuciowej (Li, 2023).

Ustawowy katalog podstaw rozwodowych oparty jest w znacznym stopniu na kryterium winy. Działania lub zaniechania wskazane w punktach a) i b) powyżej naruszają podstawowe zasady

¹³ Zob. ustawę Chińskiej Republiki Ludowej o mediacji ludowej z 28 sierpnia 2010 r., dostępną online w języku chińskim pod adresem: <https://flk.npc.gov.cn/detail2.html?MmM5MDlmZGQ2NzhjE3OTAxNjc4YmY3MTA1YzA1YWY%3D> (data dostępu: 7.10.2025 r.).

¹⁴ Zob. Ustawę o postępowaniu cywilnym Chińskiej Republiki Ludowej z 9 kwietnia 1991 r., tekst jednolity z 1 września 2023 r.: <https://flk.npc.gov.cn/detail2.html?ZmY4MDgxODE4YTlxZGMxMzAxOGI0MjUzMDNiNzA4NmQ%3D> (data dostępu: 7.10.2025 r.).

¹⁵ Jest to pojęcie nieostre, nieposiadające definicji kodeksowej. Powinno zostać ustalone na gruncie okoliczności faktycznych konkretnej sprawy, np.: stopnia uzależnienia, przebytych terapii odwykowych, stopnia szkodliwości nałogu dla rodziny i współmałżonka, itp.

chińskiego prawa rodzinnego, tj. zasadę monogamii (art. 1041 k.c.ch.) i zakazy przemocy domowej, znęcania się nad członkami rodziny lub porzucania ich (art. 1042 k.c.ch.). Z kolei występowanie uzależnień określonych w punkcie c) powyższego katalogu może naruszać dobro dzieci oraz prawa i interesy współmałżonka, przeważnie żony. W katalogu ustawowym nie uregulowano naruszenia obowiązku wierności (zdrady małżeńskiej), a także okoliczności, za które żadna ze stron nie ponosi winy (np. niezgodność temperamentów). Odmienne od prawa okresu panowania dynastii Qing, nie wskazano wprost okoliczności dotyczących stanu zdrowia jednego z małżonków.

Do innych przyczyn wywołujących trwały rozpad małżeńskiej więzi uczuciowej zaliczyć można różnorodne okoliczności wynikające ze złożoności relacji małżeńskich i rodzinnych. W grę wchodzić mogą m.in. czynniki psychologiczne (liczne i długotrwałe kłótnie małżeńskie), ekonomiczne (spory dotyczące rozporządzania majątkiem wspólnym) czy rodzinne (konieczność opieki nad rodzicami w podeszłym wieku)¹⁶. W orzecznictwie NSL do wzmiankowanych „innych okoliczności” zaliczono spór między małżonkami dotyczący prokreacji (decyzji o posiadaniu dzieci), prowadzący do rozpadu więzi uczuciowej (pkt 23 interpretacji NSL nr 2020/22 z 5 grudnia 2020 r. dotyczącej stosowania przepisów Księgi V k.c.ch., dalej: i2020/22).

W literaturze wskazuje się, że niedookreśloność przesłanki rozpadu więzi emocjonalnej oraz konieczność zbadania przez sąd stosunków małżeńskich sprzyjają zwiększeniu trwałości małżeństwa, co leży w interesie publicznym (Li, 2023). W praktyce sądy nierzadko oddalają pierwsze powództwo rozwodowe i stwierdzają rozpad więzi uczuciowej dopiero w przypadku ponownego żądania rozwiązania małżeństwa. Wskazaną tendencję orzeczniczą ilustruje m.in. wyrok sądu podstawowego powiatu autonomicznego Dongxiang w prowincji Gansu¹⁷ z 23 grudnia 2023 r. W sprawie tej strony zawarły związek małżeński w maju 2022 r., a od października 2022 r. do grudnia 2023 r. mieszkaly osobno. Mąż wniósł m.in. o rozwód. Sąd oddalił powództwo w całości, wskazując, że założenie rodziny i pożycie małżeńskie to „trudne zadania”, a decyzja o rozwodzie nie powinna zostać podjęta pochopnie. Sąd wyraził nadzieję, że strony będą podchodzić poważnie do swego małżeństwa, rozwiązywać konflikty rodzinne, ufać sobie, wzajemnie się rozumieć i kochać, a ostatecznie się pogodzą. Jest to przykład dydaktyzmu sędziowskiego, który ogranicza autonomię woli stron w odniesieniu do kwestii rozwodu.

Wskazaną tendencję orzeczniczą dostrzegł zarówno ustawodawca, jak i NSL. W orzecznictwie chińskiego sądu najwyższego wskazano wprost, że wina małżonka wytaczającego powództwo rozwodowe nie stanowi przesłanki jego oddalenia (pkt 63 i2020/22). Ustawodawca wprowadził również mechanizm prawny mający na celu uniemożliwienie nadmiernego utrudniania przez sąd rozwiązania związku małżeńskiego. W przypadku oddalenia powództwa rozwodowego za pierwszym razem, sąd nie może powtórnie tego uczynić, jeżeli jedna ze stron zdecyduje się wytoczyć powództwo po raz kolejny po upływie jednego roku separacji małżonków (art. 1079 k.c.ch. *in fine*).

¹⁶ Dodatkowe obowiązki alimentacyjne wobec wstępnych, którzy ukończyli 60. rok życia, nakładają na ich zstępnych art. 13-27 Ustawy ChRL o ochronie praw i interesów osób starszych (*Zhonghua Renmin Gongheguo laonian ren quan yi baozhang fa* 中华人民共和国老年人权益保障法) z 29 sierpnia 1996 r., znowelizowanej czterokrotnie w 2009, 2012, 2015 i 2018 r., tekst jedn. z 29 grudnia 2018 r., dostępny online pod adresem: <https://flk.npc.gov.cn/detail2.html?ZmY4MDgwODE2ZjEzNWY0NjAxNmYyM-GY0YmY4NTE3NDY%3D> (data dostępu: 16.02.2025 r.).

¹⁷ Zob. wyrok sądu podstawowego powiatu autonomicznego Dongxiang w sprawie o sygnaturze 2023 甘 (Gan) 2926 民初 (Min Chu) 2448 号 (Hao), dostępny online w bazie China Judgments Online pod adresem: <https://wenshu.court.gov.cn/website/wenshu/181107ANFZ0BXSK4/index.html?docId=relZp5rmNdtucM6Y2H2GNLA6+vztfeZ9vSli9nvtrvUQybgZbRHuid8vNnCaLh4wGluw0hLDMum0HwJDnPCo+pamLP5Tk49Ohlom9MzaZ3aUHQDc73Q78DqhSLsBRmY1> (data dostępu: 26.03.2025 r.).

Separacja małżonków (*fenju* 分居), określona jako przesłanka orzeczenia rozwodu, nie została jednoznacznie zdefiniowana w k.c.ch.¹⁸. Definiuje się ją w doktrynie jako czasowe przerwanie współzamieszkiwania małżonków (Jiang, 2016). Bliższa jest zatem polskiej instytucji separacji faktycznej. Przesłanki orzeczenia rozwodu nie stanowi rozdzielanie małżonków z przyczyn obiektywnych (np. czasowego pobytu małżonka w innym mieście, uzasadnionego koniecznością wykonywania obowiązków zawodowych). Separacja może zostać zainicjowana dobrowolnie przez jednego lub oboje małżonków. Okres ten może być okazją do namysłu nad dalszym losem związku małżeńskiego. Uregulowanie separacji małżonków jako przesłanki rozwodowej zasługuje na aprobatę, gdyż jest przejawem ochrony autonomii woli małżonków w sprawie małżeństwa (por. L. Wang, 2021, s. 129). Stanowi także odejście od praktyk zwyczajowych, zgodnie z którymi ucieczka małżonki od męża nie uzasadniała rozwiązania małżeństwa.

Sąd rozwiązuje małżeństwo na wniosek jednej ze stron także w razie uznania współmałżonka za zaginionego (art. 1079 k.c.ch.). Uznanie za zaginionego jest możliwe na wniosek strony posiadającej w tym interes prawny po upływie dwuletniego terminu od dnia otrzymania ostatniej wiadomości o aktualnym miejscu pobytu danej osoby (art. 40 k.c.ch.). Małżeństwo podlega również rozwiązaniu z mocy prawa w chwili wydania orzeczenia o uznaniu małżonka za zmarłego (art. 51 zd. 1 k.c.ch.).

Współczesne prawo chińskie przewiduje dwa szczególne środki ochrony trwałości małżeństwa. Pierwszym z nich jest ograniczenie możliwości wytoczenia powództwa rozwodowego przeciwko żonie w okresie ciąży oraz bezpośrednio po jej zakończeniu (art. 1082 k.c.ch.). Ograniczenie to znajduje zastosowanie w czasie trwania ciąży, w okresie jednego roku od dnia urodzenia dziecka, a także w okresie sześciu miesięcy od dnia zakończenia ciąży w inny sposób. Omawiane ograniczenie ma charakter względny. Jeżeli w tym okresie mąż wystąpi z żądaniem rozwodowym, sąd może udzielić rozwodu z ważnych powodów, które nie zostały określone w k.c.ch. ani w interpretacjach NSL. Zgodnie z aktualnym poglądem judykatury ważnego powodu nie stanowi zatajenie poważnej choroby psychicznej¹⁹.

Wspomniane ograniczenie wolności rozwodowej uzasadniane jest koniecznością ochrony zgodnych z prawem interesów matki i dziecka. Dodatkowa ochrona została przyznana kobiecie w okresie po zakończeniu ciąży, gdy istnieje ryzyko wystąpienia obniżonego nastroju lub depresji poporodowej, a kobieta wymaga szczególnej opieki i pomocy w codziennych obowiązkach. Argumentuje się również, że okres ten jest kluczowy dla prawidłowego rozwoju dziecka, które łączy szczególnie silna więź emocjonalna z matką²⁰. Zarazem k.c.ch. nie wyklucza możliwości wytoczenia powództwa rozwodowego przez żonę przeciwko mężowi w okresie po porodzie lub zakończeniu ciąży.

We współczesnym prawie chińskim przewidziano także dodatkowy środek ochrony trwałości małżeństw, w których co najmniej jeden z małżonków pozostaje w czynnej służbie wojskowej,

¹⁸ Brak określenia definicji, przesłanek i konsekwencji prawnych separacji wywołuje istotne trudności praktyczne, dotyczące w szczególności kwestii majątkowych, tj. długów wspólnych małżonków (zob. Lu, 2020, s. 122). Na rzecz ustanowienia rozdzielności majątkowej argumentuje (zob. Zhang, 2024, s. 212).

¹⁹ Zob. wyrok sądu dzielniczy Yongqiao miasta Suzhou w sprawie o sygnaturze (2022) 皖 (Wan) 1302民初 (MinChu) 3494号 (Hao), dostępny online w serwisie China Judgments Online: <https://wenshu.court.gov.cn/website/wenshu/181107ANFZ0BXSK4/index.html?docId=YOsPjbH46Z+8m+LUfTq82Lgk2XD2QE7KC1TLnjDhIr0UprF6YZgVON8vNnCaLh4wGluw0hLDMunnGr8R82aUHINqiXE6YZe3CxcCaN+XCTCfGDyGfqASollGO7UZCGf> (data dostępu: 7.10.2025 r.).

²⁰ Tak argumentuje sąd dzielniczy Dongchangfu miasta Liaocheng w wyroku w sprawie o sygnaturze (2021) 鲁 (Lu) 1502 民初 (MinChu) 9322 号 (Hao), dostępnym online w serwisie China Judgments Online: <https://wenshu.court.gov.cn/website/wenshu/181107ANFZ0BXSK4/index.html?docId=4L13DrbIdEzXXen+eM1So554X3vqNDZKBAGJ6GJKh3XMckZWopAE1d8vNnCaLh4wGluw0hLDMunnGr8R82aUHINqiXE6YZe3CxcCaN+XCTCfGDyGfqASpzHBc+b8oEU> (data dostępu: 7.10.2025 r.).

tw. małżeństw wojskowych (*xianyi junren hunyin* 现役军人婚姻)²¹. Do skutecznego wytoczenia powództwa rozwodowego wymagana jest w takim przypadku zgoda małżonka pełniącego czynną służbę wojskową, chyba że można przypisać mu rażącą winę (*zhongda guocuo* 重大过错) za czyny popełnione w trakcie trwania małżeństwa (art. 1081 k.c.ch.). W orzecznictwie doprecyzowano, że do takich czynów zalicza się bigamię (prawną lub faktyczną)²², stosowanie przemocy w rodzinie, znęcanie się lub zaniechanie opieki nad domownikiem, hazard, narkomanię lub inne nałogi trwające pomimo upomnień, a także inne poważne przewinienia żołnierza prowadzące do rozpadu więzi uczuciowej (*qita zhongda guocuo dao zhi fu qi ganqing polie de qingxing* 其他重大过错导致夫妻感情破裂的情形; pkt 64 i 2020/22). Katalog ten koresponduje z zachowaniami uzasadniającymi orzeczenie rozwodu (ujętymi w art. 1079 k.c.ch.), które ustawodawca uznał za szczególnie naganne w odniesieniu do żołnierzy w służbie czynnej i z tego względu uzasadniające wyłączenie szczególnej ochrony trwałości małżeństwa.

Podsumowując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że model rozwodu w trybie sądowym został oparty na kryterium rozpadu więzi uczuciowej. Znaczna część przesłanek rozwodowych dotyczy zachowań o charakterze zawinionym, które naruszają podstawowe zasady chińskiego prawa małżeńskiego. Sprawia to, że przy orzekaniu o rozwiązaniu małżeństwa sądy dysponują znacznym zakresem swobody decyzyjnej i są obowiązane do ustalenia wszelkich istotnych dla sprawy okoliczności pożycia małżeńskiego, co ogranicza autonomię małżonków w sprawie rozwodu. Zapewnia to jednak ochronę interesu publicznego, polegającego na zwiększeniu trwałości małżeństw.

Wnioski

W toku analizy zidentyfikowano jedynie nieliczne podobieństwa między modelem rozwodu w prawie chińskim okresu cesarskiego a modelem rozwodu w świetle k.c.ch. Zakres oddziaływania norm zwyczajowych obowiązujących w schyłkowym okresie cesarstwa na prawo współczesne jest zatem ograniczony. Niegdyś dopuszczano rozwód za porozumieniem stron oraz w przypadku zaginięcia współmałżonka, co jest funkcjonalnie zbliżone do rozwiązań współczesnych. Ustanowiono także ograniczenia dopuszczalności rozwiązania małżeństwa o charakterze słusznosciowym, chroniące prawa i interesy małżonek. We współczesnym prawie chińskim dodatkową ochronę, uzasadnianą szczególną rolą więzi łączącej matkę i dziecko, przyznano żonie w czasie ciąży i po jej zakończeniu. Pewne podobieństwo można zauważyć również między wymaganiem uzyskania zgody starszyny rodowej na rozwód, a swoistym dla współczesnej praktyki orzeczniczej dydaktyzmem sędziowskim, polegającym na uzasadnieniu oddalenia powództwa rozwodowego względami etycznymi i jednoczesnym przekonywaniu stron do kontynuowania pożycia.

Odmienności między modelem tradycyjnym a współczesnym dotyczą przede wszystkim zakresu autonomii małżonków w sprawie decydowania o rozwodzie oraz interesów podlegających ochronie. W chińskim prawie okresu cesarskiego mąż dysponował szerszymi uprawnieniami rozwodowymi niż żona. Decyzja o rozwodzie podlegała jednak kontroli zwierzchnika rodziny lub

²¹ Ochrona małżeństw wojskowych realizowana jest również na płaszczyźnie prawnokarnej. W systemie prawnym ChRL wyróżnia się przestępstwo naruszenia małżeństwa wojskowego (*pohuai junhun zui* 破坏军婚罪), określone w art. 259 Kodeksu karnego ChRL, zagrożone karą pozbawienia wolności do lat trzech. (zob. Ma, 2023, s. 144-164).

²² W prawie chińskim bigamia interpretowana jest szeroko, tj. jako czyn wypełniający znamiona z art. 258 Kodeksu karnego ChRL, a więc zawarcie (zarejestrowanie) kolejnego małżeństwa mimo pozostawania w związku małżeńskim bądź też jako zawarcie małżeństwa ze świadomością, że druga strona pozostaje w związku małżeńskim (bigamia prawna). Wyróżnia się także kategorię bigamii faktycznej, polegającej na zamieszkiwaniu osoby pozostającej w związku małżeńskim z partnerem niebędącym małżonkiem „tak, jak mąż i żona” bez dopełnienia obowiązku rejestracji małżeństwa. Zob. szerzej: Wu, 2006, s. 221-224, Gong, 2023, s. 5-8.

kolektywnej starszyny rodowej, a katalog przesłanek rozwodowych obejmował okoliczności niekorzystne dla interesów prokreacyjnych i majątkowych rodziny. Rozwód, podobnie jak zawarcie małżeństwa, był przede wszystkim sprawą rodową, a nie indywidualną.

W trybie administracyjnym rozwodu w świetle k.c.ch. ochronie podlega prawo małżonków do decydowania o rozwodzie. Funkcję kontrolną przejął do pewnego stopnia organ rejestracyjny, który jednak nie może ingerować w decyzję stron o rozwiązaniu małżeństwa. Jego rolą jest zapewnienie zgodności rozwodu z przepisami prawa, w szczególności weryfikacja dobrowolności porozumienia, a także ochrona praw i interesów dzieci oraz wierzycieli. Małżonkowie nie mają obowiązku uzyskania zgody wstępnych na rozwód, a ingerencja osób trzecich w proces decyzyjny wiodący do rozwiązania małżeństwa jest niedozwolona.

Model rozwodu w trybie sądowym oparto na nieostrym kryterium rozpadu więzi uczuciowej. Służy to przede wszystkim ochronie interesu publicznego, polegającego na wzmocnieniu trwałości instytucji małżeństwa. Instrument ustanowienia szczególnej ochrony trwałości małżeństw wojskowych przewidziany w art. 1081 k.c.ch., tj. wymaganie uzyskania zgody żołnierza w służbie czynnej na rozwód, służy zaś interesowi publicznemu polegającemu na stworzeniu zachęty do pełnienia służby wojskowej, a tym samym wzmocnieniu potencjału obronnego ChRL. Mimo że chińskie prawo rodzinne uległo skomplikowanym przemianom od 1911 r., niezwykle istotna pozostaje jego funkcja stabilizacyjna, polegająca na zapewnieniu względnej trwałości instytucji małżeństwa.

Wyniki przeprowadzonej analizy wskazują, że o ile pewne praktyki zwyczajowe sięgające swymi korzeniami okresu cesarskiego w dalszym ciągu wywierają istotny wpływ na regulacje dotyczące zawarcia małżeństwa, normatywny model instytucji rozwodu we współczesnym prawie chińskim wykazuje jedynie ograniczone podobieństwo do modelu normatywnego obowiązującego w prawie schyłkowego okresu panowania dynastii Qing. Dowodzi to skuteczności reform prawnych przeprowadzonych w okresie republikańskim, a następnie przez chińskich komunistów, w wyniku których znacznie powiększyła się autonomia małżonków w sprawie rozwodu, a kobiety uzyskały równe mężczyznom prawa w zakresie rozwodu. Znajomość uwarunkowań historycznych i społecznych okresu cesarskiego ma zatem ograniczone znaczenie dla prowadzenia badań nad instytucją rozwodu we współczesnym prawie chińskim.

Literatura:

1. Baker, H. D. R. (1979). *Chinese Family and Kinship*. Macmillan Press.
2. Biuletyn statystyczny rozwoju spraw obywatelskich za rok 2021 w języku chińskim, (2021 *nian minzheng shiye fazhan tongji gongbao* 2021年民政事业发展统计公报), dostępny online pod adresem: <https://www.mca.gov.cn/images3/www2017/file/202208/2021mzsyfztjgb.pdf> (data dostępu: 7.10.2025 r.).
3. Bodde, D., Morris, C. (1967). *Law in Imperial China*. Harvard University Press.
4. Brierley, J. E. C., David, R. (1985). *Major Legal Systems in the World Today: an Introduction to the Comparative Study of Law*. Stevens & Sons.
5. Delporte, D. (2003). Precedents and the dissolution of marriage agreements in Ming China (1368-1644). Insights from the "Classified regulations of the great Ming," Book 13. *Law and History Review*, 2(21), 271-296.
6. Gong, T. (2023). Chonghun jiufen zhong hefa pei'ou de quanli baozhang. *Fazhi Bolan*, 22, 5-8.
7. Huang, P. C. C. (2010). *Chinese Civil Justice, Past and Present*. Rowman and Littlefield Publishers.

8. Jamieson, G. (1921). *Chinese Family and Commercial Law*. Kelly and Walsh Ltd.
9. Ji, Y., Lin, Z., Liu, Y., Kang, R. (2024). Young Chinese's modern arranged marriage and mosaic familialism in Shanghai. *Youth and Globalization*, 5(2), 252-270.
10. Jiang, D. (2016). Woguo hunyinfa shang „fenju” gainian zhi zhengcheng. *Sifa (Private Law Review)*, 1(25), 26-43.
11. Jones, W. C. (1994). *The Great Qing Code*. Clarendon Press.
12. Li, H. (2022). Xieyi yueding bu lihun de falü xiaoli qianxi. *Shehui Kexue Qianyan*, 11(12), 5028-5033.
13. Li, W. (2023). Susong lihun de fading biao zhun yanjiu. *Fa Xue*, 6(11), 4899-4904.
14. Lu, X., Zhu, F. (2023). Divorce law practice under Chinese-characteristic judicial philosophy. *International Survey of Family Law*, 123-141, <https://doi.org/10.1017/9781839704444.015>.
15. Lu, T. (2024). Cong dengji lihun zhidu de jiaodu kan lihun lengjingqi. *Fa Xue*, 1(12), 425-431.
16. Łągiewska, M., Łukasiewicz J. M. (2020). *Chińskie prawo rodzinne. Zagadnienia wybrane*. Wydawnictwo Adam Marszałek.
17. Ma, W. (2023). Pohuai junhun zui de dingzui jili chengqing yu chuzui lujing jiangou. *Zhongguo Shehui Kexueyuan Daxue Xuebao*, 2(260), 144-164.
18. Menski, W. (2006). *Comparative Law in a Global Context. The Legal Systems of Asia and Africa*. Cambridge University Press.
19. Pan, D. (2012). Jindai shehui hunyin ziyou guannian de yanbian jiqi shijian. *Journal of Hubei University of Education*, 7(29), 33-36.
20. Pejda, K. (2019). *Xiao Jing 孝经* – wczesne znaczenie pojęcia *xiao 孝* i tłumaczenie tekstu. *Roczniki Humanistyczne*, 9(LXVII), 119-138.
21. Qu, T. (1965). *Law and Society in Traditional China*. Mouton & Co.
22. Scogin, Jr., H. T. (1994). Civil “law” in traditional China: history and theory. W: K. Bernhardt, P. C. C. Huang (red.), *Civil Law in Qing and Republican China* (s. 13-41). Stanford University Press.
23. Tylkowski, M. (2016). Xiao (孝) – najtrwalsza z chińskich cnót i jej współczesne interpretacje. *Inskrypcje. Półrocznik*, 2(7), 121-133.
24. Wang, L. (2021). Minfadian di 1079 tiao dui shehui jiating guanxi de yingxiang. *Zhoukou Shifan Xueyuan Xuebao*, 3(38), 127-131.
25. Wang, S., Yang, D. (2006). Hunyin zizhuquan jiantao. *Hebei Daxue Xuebao (Zhaxue Shehui Kexue Ban)*, 1(31), 123-128.
26. Wang, Y. (1992). The marriage law of the People's Republic of China. *Family Court Review*, 3(30), 296-322.
27. Wu, A. (2006). Shishi hunyin yu “chonghun” guanxi zhi tanzheng – jianyi minxing “chong-hun” zhi guanxi. *Xinan minzu daxue xuebao (renwen sheke ban)*, 3(27), 221-224.
28. Wybrańczyk, D. (2025). „Rozwód pozasądowy” a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, 2(XXXIV), 219-247.
29. Xu, X., Whyte, M. (1990). Love matches and arranged marriages: a Chinese replication. *Journal of Marriage and Family*, 52, 709-722.
30. Zawadzki, J. (2014). Outline of the Qing law. *Roczniki humanistyczne*, 9(LXII), 147-170.
31. Zhang, J. (2014). *The Tradition and Modern Transition of Chinese Law*. Springer.
32. Zhang, Y. (2024). Fuqi gongtong zhaiwu rending guize yanjiu. *Zhengyi Jiejue*, 1(10), 209-215.

Akty prawne

33. k.c.ch. – ustawa Kodeks cywilny Chińskiej Republiki Ludowej z 28 maja 2020 r. (Zhonghua Ren-min Gongheguo minfadian 中华人民共和国民法典).
34. u.o.p.c. – ustawa o postępowaniu cywilnym Chińskiej Republiki Ludowej z 9 kwietnia 1991 r., ze zm., tekst jedn. z 1 września 2023 r. (Zhonghua Renmin Gongheguo minshi susong fa 中华人民共和国民事诉讼法).
35. r.o.r.m. – rozporządzenie Rady Państwa ChRL o rejestracji małżeństw nr 804 z 6 kwietnia 2025 r. (hunyin dengji tiaoli 婚姻登记条例).

Orzecznictwo

36. Interpretacja NSL nr 2020/22 z 25 grudnia 2020 r. dotycząca stosowania przepisów Księgi V Kodeksu cywilnego ChRL (Zuigao Renmin Fayuan guanyu shiyong Zhonghua Renmin Gongheguo minfadian hunyin jiating bian de jieshi yi 最高人民法院关于适用《中华人民共和国民法典》婚姻家庭编的解释一).
37. Wyrok sądu podstawowego dzielnicy Dongchangfu miasta Liaocheng w prowincji Shandong w sprawie o sygnaturze 2021/Lu/1502/Min Chu/9322 z 19 sierpnia 2021 r.
38. Wyrok sądu podstawowego dzielnicy Yongqiao miasta Suzhou w prowincji Anhui w sprawie o sygnaturze 2022/Wan/1302/Min Chu/3494 z 25 marca 2022 r.
39. Wyrok sądu podstawowego powiatu autonomicznego Dongxiang w prowincji Gansu w sprawie o sygnaturze 2023/Gan/2926/Min Chu/2448 z 23 grudnia 2023 r.